

суб'єктів господарювання значно погіршився. І додаткові витрати, покладені на позивача при зверненні до суду, лягають важким тягарем, інколи несприятливим для суб'єктів права. Доцільність вказаного кроку законодавця важко пояснити учасникам господарських відносин. І тут на перше місце можуть вийти ідеологічні принципи (хочеш отримати гроші від контрагента — плати за захист своїх прав, а потім господарський суд покладе обов'язок відшкодувати судові витрати на відповідача). Проте законодавець при реформуванні судової системи не приділяє належної уваги ідеологічному принципу, що представляється невірним.

При прийнятті нормативних актів, реформуванні окремих сфер господарської та господарсько-процесуальної діяльності обов'язково слід орієнтуватися на соціально-економічні, політичні, ідеологічні, політико-національні та моральні принципи права і обов'язково враховувати їх.

Щодо другого аспекту, більшість дослідників виділяє принципи судочинства, виходячи з аналізу норм чинного законодавства. Проте деякі принципи, не закріплені у чинних законодавчих актах, є властивими господарському судочинству і мають бути розвиненими на науковому рівні. Загальновідомо, що принципи є не тільки тими основоположними засадами, на яких будується процес, але й такими, що сприяють розвитку судочинства.

Зокрема, на нашу думку, безпідставно не виділяють принцип єдності та диференціації.

Єдність гарантується ст. 55 Конституції, що надає право фізичним та юридичним особам звертатись до суду, зокрема, господарського суду за захистом прав та інтересів. Цей принцип гарантується також численними нормами Господарського кодексу України (ст.ст. 23, 40, 47, 51, 59, 74, 78, 98, 122, 128, 181–183, 187–188, 202, 205, 207–209, 215, 219, 225 та ін.) та Господарського процесуального кодексу України (ст.ст. 1, 2, 4, 12, 13 та ін.).

З вказаним принципом корелюють принципи законності, незалежності суддів та підкорення їх тільки закону, рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності, гласності судового процесу, забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду та інші.

Загальні умови для звернення суб'єктів до господарського суду є реалізацією принципу єдності правового регулювання. Проте для вирішення спору відповідно до суті конкретної господарської справи необхідні різні докази та здійснення певних процесуальних дій, що виявляє необхідність існування принципу диференціації. Тому уніфікація не виключає диференціацію. Поняття «диференціація» походить від лат. *differentia* — розходження та означає поділ, розчленовування, розшарування цілого на різні частини, форми й ступені [1, 171].

Судочинство є складним явищем, тому йому властива диференціація. Зокрема, не можна однаково розглядати договірні спори та справи про банкрутство або корпоративні спори. Особливості справ породжують особливості проваджень. Крім того, диференціація яскраво проявляється у різних видах переглядів господарських справ: апеляційному, касаційному, перегляді у Верховному Суді України та за нововиявленими обставинами. Більшою частиною це проявляється через права та обов'язки учасників процесу на різних стадіях та при розгляді окремих категорій господарських справ. Тому можна виділяти об'єктивні та суб'єктивні чинники диференціації.

Взаємозв'язок даних принципів не слід недооцінювати, тому що не тільки диференціація залежить та витікає з принципу єдності законодавчого регулювання. Виходячи із диференціації окремих видів проваджень формуються загальні правила, процедури судочинства, виокремлюються спільні особливі риси розгляду всіх видів господарських справ. Саме з цієї позиції формується світогляд (в тому числі і законодавця), наприклад, щодо підвідомчості певних категорій справ господарським судам.

нів суддівського співтовариства; оцінки окремими суддями власної роботи і роботи своїх колег. Вказані процесуальні оцінки можуть бути як негативними (скасування або зміна судового рішення; винесення окремих ухвал), так і позитивними (залишення судового рішення в силі). Процесуальні оцінки роботи суду контролюючими інстанціями узагальнюються в судовій статистиці.

Проте, як правильно зазначає А. Астаф'єв, ефективність правосуддя не може визначатися тільки внутрішніми оцінками. Інформація, що виходить безпосередньо з самої системи правосуддя, можливо, є якнайповнішою, але це лише «сирий матеріал». Державна судова статистика, що є сукупністю кількісних показників ефективності судочинства, повинна доповнюватися якісним аналізом, а його результати доводяться до відома суддів [2]. Тому важливе місце займають зовнішні оцінки, які включають оцінки суб'єктів, що знаходяться поза судовою системою і безпосередньо не пов'язаних з нею: адвокатів, правозахисних організацій, сторін та інших учасників процесу, представників ЗМІ, незалежних експертів (головним чином, учених) і неурядових експертних організацій, таких як Європейська комісія з ефективності правосуддя (European Commission for the efficiency of justice), Міжнародна асоціація юристів (International Bar Association) та ін.

Комплексну зовнішню оцінку якості роботи судів може проводити і спеціально створена судова інспекція (комісія). У Голандії, наприклад, незалежна інспекційна комісія один раз на чотири роки відвідує кожний із судів для оцінки проведення ними різних заходів щодо підвищення якості їх роботи. Спеціальні судові комісії оцінюють ефективність роботи судів у США [3].

Ці зовнішні оцінки мають велике значення, оскільки формують громадське відношення до судової влади, впливають на готовність громадян та суб'єктів господарювання звертатися за судовим захистом та, відповідно, на підвищення рівня правової культури населення.

А рівень правової культури, у свою чергу, взаємодіє та впливає на розвиток та вдосконалення господарського судочинства в Україні.

Тому необхідні подальші глибокі дослідження проблеми ефективності судочинства в цілому та окремих його напрямків — кримінального, цивільного, господарського та адміністративного.

Щодо другого питання — впровадження примирювальних процедур у господарському процесі, то в Україні цей інститут пройшов складний та суперечливий шлях від повного визнання (1991—2001 рр.) до заперечення його як обмежувача гарантії суб'єктів господарювання на захист своїх прав при зверненні до суду (2002 р. — дотепер).

Лише незначний час за Законом України «Про внесення змін до Арбітражного процесуального кодексу України» від 17.05.2001 р. № 2413-III обов'язковість досудового врегулювання була збережена лише відносно спорів, що виникають з договорів перевезення, надання послуг зв'язку та договорів, заснованих на державному замовленні. ГПК встановив також, що контрагенти можуть застосовувати ці заходи за домовленістю між собою, якщо це обумовлено договором.

Однак 09.07.2002 р. Конституційний Суд України рішенням № 15-рп/2002 у справі № 1—2/2002 поставив крапку в цьому питанні, встановивши, що положення частини другої ст. 124 Конституції України щодо поширення юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають у державі, в аспекті конституційного звернення необхідно розуміти так, що право особи (громадянина України, іноземця, особи без громадянства, юридичної особи) на звернення до суду за вирішенням спору не може бути обмежене законом, іншими нормативно-правовими актами. Встановлення законом або договором досудового врегулювання спору за волевиявленням суб'єктів правовідносин не є обмеженням юрисдикції судів і права на судовий захист.

Отже, якщо досудовий порядок врегулювання спору встановлений договором, то сторони даного договору повинні його застосовувати у разі виникнення спору

